

'כלי שתייה' – לאו דוקא, הוא הדין לכלים שאין קבע לשימושם, כגון צלחות המשמשות לפירות וממתקים וכדו' – אין שטיפתם אסורה אלא אם ברור לו שלא ישתמש בהם באותו היום (עפ"י שמירת שבת כהלכתה יב.א. וגם שכבר קיים שלש סעודות – יכול להדיח קערות אם חפץ לאכול עוד, כן נקטו הפוסקים וכן משמע בתורי"ד כאן, דלא כהמאירי שהחמיר בזה. וראה במאור ישראל כאן שהסיק העיקר להקל, ודלא כמש"כ ב'לוית חן' עא).

ב. אמר רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא: כל המקיים שלש סעודות בשבת, ניצול משלש פורעניות; מחבלו של משיח ומדינה של גיהנם וממלחמת גוג ומגוג...

אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי: כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים...; רב נחמן בר יצחק אמר: ניצול משעבוד מלכיות...; רב יהודה אמר רב: נותנים לו משאלות לבו...
אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כל המשמר שבת כהלכתו, אפילו עובד עבודה זרה כדור אנוש – מוחלין לו... אמר רב יהודה אמר רב: אלמלי שמרו ישראל שבת ראשונה, לא שלטה בהן אומה ולשון...; אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: אלמלי משמרין ישראל שתי שבתות כהלכתן – מיד נגאלים... עוד אמרו בגמרא (ק"ט), עשירים שבשאר ארצות [שאינם במצות מעשר, וגם אינם כעשירי ככל שמכבדים את התורה ביותר] זוכים בעשרם בשביל שמכבדים את השבת, וכאותו בעל הבית מלודקיא. וכן סיפרו על יוסף מוקיר שבת, שבזכות ועל ידי מצוותו זכה לעושר רב.

ג. אמר רבי יוסי: יהא חלקי מ...

אוכלי שלש סעודות בשבת; גומרי הלל [כלומר, פסוקי דזמרה] בכל יום; מתפללים עם דמדומי חמה; מתי בחול מיעים [כרובן של צדיקים]; מתי בדרך מצוה; מכניסי שבת בטבריא וממוציאי שבת בצפורי; מושיבי בית המדרש ולא ממעמידי בית המדרש; גבאי צדקה ולא ממחלקי צדקה; מי שחושידי איתו ואין בו.

ועוד אמר רבי יוסי:

חמש בעילות בעלתי [ושנית] ונטעתי חמשה ארזים [והם: רבי ישמעאל, רבי אליעזר, רבי חלפתא; רבי אבטילס; רבי מנחם [המכונה גם 'ורדימס' על שפניו דומים לורד]]; מימי לא קריתי לאשתי אשתי ולשורי שורי אלא לאשתי ביתי ולשורי שדי; מימי לא נסתכלתי במילה שלי; מימי לא ראו קורות ביתי אימרי חלוקי; מימי לא עברתי על דברי חברי. יודע אני בעצמי שאיני כהן, אם אומרים לי חבירי עלה לדוכן – אני עולה; מימי לא אמרתי דבר וחזרתי לאחורי.

דפים קיח – קיט

קפת. א. אלו מדות והנהגות טובות שנצטיינו בהם החכמים בסוגיא?

ב. וקראת לשבת ענג ולקדוש ה' מכבד – כיצד?

ג. אלו הנהגות ומוסרים בעניני שבת ושאר ענינים שהובאו בסוגיא?

ד. לא חרבה ירושלים אלא בשביל...

א. רבי יהודה הנשיא נקרא 'רבינו הקדוש' על שלא הכניס ידו תחת אבנטו.
אמר רב יהודה: תיתי לי (– ישולם שכר) שקיימתי עיון תפלה (תפילה בכוונת הלב).
אמר רב הונא בריה דרב יהושע: תיתי לי שלא פסעתי ד' אמות בגילוי הראש.
אמר רב ששת: תיתי לי שקיימתי מצות תפלין (שלא הלך ד"א בלעדם. רש"י).
ואמר רב נחמן: תיתי לי שקיימתי מצות ציצית (כנ"ל). וכן סיפרו על רבה שהיה זהיר במיוחד במצוה זו.
יום אחד היה עולה בסולם, ניתק לו חוט הציצית (ולא נפסלה הציצית. שפת אמת), ולא ירד משם עד שלא
תיקן ציציתו.
אמר אביי: תיתי לי, כאשר רואה אני תלמיד חכם (מתלמידיו, שהיה ראש ישיבה) שהשלים מסכת, אני
עושה יום טוב לחכמים.
אמר רבא: תיתי לי, כאשר בא תלמיד חכם לפני לדין, איני מניח ראשי על מצעי כל עוד לא הפכתי
בזכותו (לראות אם יש בדבריו לזכותו).
כתב הסמ"ע (טו סק"ד) שאין דין 'תלמיד חכם' בזמננו לענין זה. ויש חולקים (ב"ה, מובא בש"ך
שם. וע' בהגהות אמרי ברוך בשם תשובת כנסת יחזקאל סי' צד).
אמר מר בר רב אשי: פסול אני לת"ח לדונו משום שחביב עלי כגופי, ואין אדם רואה חובה לעצמו.
רבי חנינא היה מתעטף ועומד לפנות ערב שבת ואומר: בואו ונצא לקראת שבת המלכה. רבי ינאי לבש
בגדיו בערב שבת ואמר: בואי כלה בואי כלה.

ב. וקראת לשבת ענג – במה מענגו? רב יהודה בנו של רב שמואל בר שילתא בשם רב: בתבשיל של תרדים
ודגים גדולים וראשי שומין (חשובים היו להם). רב חייה בר אשי אמר רב: אפילו דבר מועט ולכבוד שבת
עשאו, הרי זה עונג. כגון כסא דהרסנא (רב פפא).
רבה בר רב הונא נודמן לבית רבה בר רב נחמן, הקריבו לו כמות גדולה של מיני מאפה. אמר להם: וכי
ידעתם שאבאו? אמרו לו: כלום עדיף אתה לנו מן השבת (לכבודה הכנו, ולא ידענו שתבוא).
רבי אבא קנה בשר בשלשה עשר סלעים פשוטים מ"ג טבחים, ומשלם להם על הפתח ומיהרם להתעסק
בצרכי שבת. (לפירוש אחר, היה מביא הביתה חתיכה ראשונה ולא היה נכנס אלא כשהוא על הפתח נותנה
לשמשים ומזרזם שייכינו מהר תוך כדי שנחפו הוא לצאת שוב ולהביא עוד).

א. כמה מן הפוסקים כתבו שמצות עונג שבת היא מן התורה (ע' שו"ת הרשב"א ח"א קכו תריד; חדושי
הר"ן פסחים צט: וכן הביא בשו"ת רב פעלים (ח"ג או"ח כב) מכמה פוסקים, ונקט שכן עיקר. וע"ע באר יצחק
אה"ע ב).

ב. גם מי שחי חיי דחקות, צריך לצמצם בהוצאותיו לצורך השבת, לכבדה ולענגה כראוי לו ואין
די בתוספת כלשהי לסעודה למצות 'עונג'. ואולם אין ליטול מאחרים לצורך זה (עפ"י משנ"ב
ובאה"ל רמב, מאחרונים – עפ"י פסחים קיב).
ויש ללוות מעות כדי לקיים מצות 'עונג שבת'. ויש מי שכתב שאין ללוות אלא אם משער
שיהא לו במה לפרוע, כגון שיש לו עסק, לוה ומקוה לה' שירויה ויפרע. והכל לפי הענין
(עפ"י משנ"ב וערוה"ש).

ולקדוש ה' מכבד – אמר רב המנונא: זה יום הכפורים שאין בו לא אכילה ולא שתיה, אמרה תורה כבדהו
בכסות נקיה.

וכבדתו – רב אמר: להקדים (זמן סעודת שבת לזמנה בחול, וזהו כבודו). ושמואל אמר: לאחר, וכמו שאמר
רב פפא לבניו: כגון אתם שמצוי לכם בשר ויין בכל יום, שנו את זמן האכילה בשבת; אם רגילים אתם

להקדים – אחרונה, ואם לאחר – הקדימו. (וגם רב ושמואל אינם חולקים אלא כל אחד דיבר לפי דרכו. תוס').

רב ששת (שהיה מאור עינים), בקיץ היה מושיב את התלמידים במקום שתגיע החמה לשם לעת האוכל, כדי שיצטערו וימהרו לקום. בסתיו היה מושיבם במקום שמגיע הצל.

רבי זירא היה מחזר אחר זוגות תלמידי החכמים שהיו עוסקים בתורה, ואומר להם: בבקשה מכם, אל תחללוהו (לבטל תענוגיה, לכו והתעסקו בעונג שבת. רש"י).

גדולי החכמים היו מתעסקים בעצמם בהכנות לשבת; רב ספרא מחריך הראש, רבא מלח שיבוט (= מין דג), רב הונא מדליק הנרות, רב פפא גדל הפתילות, רב חסדא פרס תרדים, רבה ורב יוסף מבקעים עצים, רבי זירא מצית האור בעצים הדקים.

רב נחמן בר יצחק היה מכתף ונכנס מכתף ויוצא (במשאות ובגדים, כאדם שמקביל רבו בביתו ומראה לו שהוא חשוב וחרד לכבודו לטרוח ולהרבות בשבילו), אמר: אילו היו מזדמנים לביתי רבי אמי ורבי אסי, האם לא הייתי מכתף לפניהם. ויש אומרים שרבי ורבי אסי נהגו בכך.

רבי אבהו היה יושב על כסא חשוב העשוי משן (שהיה עשיר) ונופח משם אש לכבוד השבת. רב ענן לובש בגד שחור בערב שבת (להודיע שהיום אינו כדאי להתנהג בחשיבות מלהתעסק בתבשילי שבת. רש"י).

ג. אמר רבא ואיתימא רבי יהושע בן לוי: אפילו יחיד המתפלל בערב שבת צריך לומר 'ויכולו', דאמר רב המנונא: כל המתפלל בערב שבת ואומר 'ויכולו' מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית (ויכלו – ויכלו). אמר רב חסדא: אמר מר עוקבא: כל המתפלל בערב שבת ואומר 'ויכולו', שני מלאכי השרת המלווין לו לאדם מניחין ידיהן על ראשו ואומרים לו וסר עונך וחסאת תכפר. תניא רבי יוסי בר' יהודה אומר: שני מלאכי השרת מלווין לו לאדם בערב שבת מבית הכנסת לביתו, אחד טוב ואחד רע, וכשבא לביתו ומצא נר דלוק ושלחן ערוך ומטתו מוצעת, מלאך טוב אומר יהי רצון שתהא לשבת אחרת כך, ומלאך רע עונה אמן בעל כרחו. ואם לאו – מלאך רע אומר יהי רצון שתהא לשבת אחרת כך ומלאך טוב עונה אמן בעל כרחו.

אמר רבי אלעזר: לעולם יסדר אדם שלחנו בערב שבת אע"פ שאינו צריך אלא לכזית. ואמר רבי חנינא: לעולם יסדר אדם שלחנו במוצאי שבת אע"פ שאינו צריך אלא לכזית. חמין במוצאי שבת (לשתות ולרחוץ) – מלוגמא. פת חמה במוצאי שבת – מלוגמא. וסיפרו על הנהגת רבי אבהו שהיו עושים לו עגל שלישי (– מובחר) במוצאי שבת שהיה אוכל ממנו את הכליות. כאשר גדל בנו אבימי, אמר לו: למי לך להפסיד כל כך, הנח את הכליות מערב שבת. הניחו ובה אריה ואכל את העגל שהשאירו (מפני שנראה כחוסר אמנה. ר"ן).

א"ר יהודה בנו של רב שמואל בשם רב: אין הדליקה מצויה אלא במקום שיש חילול שבת (ואם לא תשמעו אלי לקדש את יום השבת ולבלתי שאת משא ובה בשערי ירושלים ביום השבת – והצתי אש בשעריה ואכלה ארמנות ירושלים ולא תכבה – אמר רב נחמן בר יצחק: בשעה שאין בני אדם מצויים לכבותה). אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: מצוה להתפלל עם דמדומי חמה (ייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים).

במערבא היו מגנים את המתפלל עם דמדומי חמה, שמא תיטרף לו השעה (ברכות כט). וזהו במאחר ביותר, אבל קודם ביאת השמש – שפיר דמי ותפילתו תחנונים (ר"ח, מובא בהגהות מיימוניות תפלה ג, ד. וכ"כ הרדב"ז בתשובה ח"ב תרעו) שעדיף להתפלל מזמן פלג-מנחה-קטנה ומעלה, וכל

שכן שאין להתפלל בשעת מנחה גדולה אלא בשעת הדחק. גם בשו"ע (רלג, א) נפסק שיעקר זמנה מתשע שעות ומחצה ולמעלה אלא שאם התפלל משש ומחצה יצא. ויש ראשונים שנקטו אף לכתחילה משש ומחצה, וכן מצדד הגר"א (ע' משנ"ב רלג סק"א). ומובא שהחזו"א היה מתפלל תמיד בתחילת זמן מנחה גדולה. וכנראה טעמו היה כי חשש לדעות האוסרות סעודה קטנה מזמן מנחה גדולה. עפ"י 'אעלה בתמר' תשס"ה עמ' טז).

אמר רבי יהושע בן לוי: כל העונה 'אמן' היא שמיה רבא מברך בכל כחו – קורעין לו גזר דינו... [ומובטח שהוא בן עולם הבא. שו"ת מהר"ם מינץ פא, וכ"ה בסידור ר' שבת]; רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: אפילו יש בו שמץ של עבודה זרה מוחלין לו...; אמר ריש לקיש: כל העונה אמן בכל כחו פותחין לו שיערי גן עדן...; מאי אמן – א-ל מלך נאמן. (כך מעיד על בוראו. וצריך להרהר בכך בשעה שאומר אמן. עפ"י תוס').

אמר רב יהודה אמר רב: כל המבזה תלמידי חכמים אין רפואה למכתו. אמר ריש לקיש משום רבי יהודה נשיאה: אין העולם מתקיים אלא בשביל הבל (פי' תינוקות של בית רבן [שאין בו חטא]); אין מבטלין תינוקות של בית רבן אפילו לבנין בית המקדש; כך מקובלני מאבותי (ואמרי ליה: מאבותיך), כל עיר שאין בה תינוקות של בית רבן – מחריבין אותה. רבינא אמר: מחרימין – ללא שיר) אותה.

ופסק הרמב"ם (תלמוד תורה ב, א – כפי גרסת הרשב"ש תיב, וע' כס"מ) שמחרימים את אנשי העיר עד שמושיבים מלמדי תינוקות. ואם לא הושיבו – מחריבים את העיר.

- ד. מנו חכמים עבירות שונות שבשבילן הרבה ירושלים, וסמכון על המקראות; – לא חרבה ירושלים אלא בשביל שחללו בה את השבת (אביי); שבביל שבטלו קריאת שמע שחרית וערבית (רבי אבהו); שבביל שביטלו בה תינוקות של בית רבן (רב המנונא); מפני שלא היה להם בושת פנים זה מזה (עולא); שבביל שהושוו בה קטן וגדול (רבי יצחק); שבביל שלא הוכיחו זה את זה (רבי שמעון בר אבא אמר רבי חנינא); שבביל שביזו בה תלמידי חכמים (רב יהודה); שבביל שפסקו בה אנשי אמנה [במשא ומתן, אבל בדברי תורה היו נאמנים ואין מתהללים בשקר] (רבא).

דף קב

- קפט. א. האם התירו בשבת להציל מפני הדליקה כלי עם אוכל רב בתוכו, יותר ממזון שלש סעודות?
ב. מה דין הצלת כלי תשמיש ובגדים?
ג. כאשר אחרים מצילים מזון מפני הדליקה, האם זוכים במה שהצילו? והאם יכולים וראוי להם ליטול אחר השבת שכר טרחה על הצלתם?
א. לדברי רב הונא בפירוש המשנה, מותר להציל כלי מלא ככרות וכדו', אף על פי שיש בו מאה סעודות. לא אסרו יותר משלש סעודות אלא כשמוציא מספר כלים בכמה פעמים. והסיקו (על פי דברי רבא) שמותר אף להניח ולחזור ולהניח מזון רב בתוך כלי גדול, כגון שפורס טליתו ונותן עליה סלים בזה אחר זה, ואחר כך מוציא בפעם אחת.